

Turizm Potansiyeli Açısından Eko-Müze Kavramının Değerlendirilmesi: Safranbolu, Yörükköy, Bulak Köyü, Yazıköy Örnekleri¹

Esra Bölükbaşı Ertürk*

Karabük Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Karabük.

Öz

Batı Karadeniz Bölgesi'nde tarihi değerleri, doğal özellikleriyle önemli bir turizm noktası olan Safranbolu, alternatif turizm olanaklarıyla da dikkat çekmektedir. Bu konu üzerine yapılmış birçok araştırma bulunmakla birlikte Safranbolu'ya yakın köyler olan Yörükköy, Yazıköy ve Bulak Köyü de kültürel miras açısından münferit çalışmalara konu olmuştur. Somut ve soyut kültür miras temel alınarak birbirine yakın ancak birbirinden farklı özellikler gösteren bu tarihi yerleşim alanlarında geleneksel yaşam, büyük kentlere göç nedeniyle mevsimsel olarak takip edilmektedir. Günümüzde geleneksel el sanatları üretimi, yiyecek-içecek kültürü, önemli gün ve bayramlarda yaşatılmaya çalışılan örf ve adetler kısıtlı da olsa devam etmekte olup gelen ziyaretçiler için cazibe alanı oluşturmaktadır. Örneğin Safranbolu, Yazıköy ve Bulak Köyü'ndeki tarihi hamamlar hem mimari özellikleri hem de bu mekanlarda yaşanan geleneklerle somut ve soyut kültürel mirası günümüze taşımaktadır. Bu noktada yapılan tüm aktivitenin geleneksel kent dokusunun bileşenlerini kapsayacak şekilde olması ve interaktif bir anlayışla ziyaretçiye ulaştırılması aynı zamanda ekolojik dengenin korunarak yerel halkın kalkınması için maddi katkı sağlaması önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, tarihi kent dokusunun, açık hava müzesi niteliğinde, yerel halkın yöresel kıyafetler ve mekânsal donatılarla geleneksel yaşamı yansıtacak şekilde ziyaretçiye sunulması ve bu bütünün ekomüze kavramı içinde disiplinler arası boyutta değerlendirilerek bölge turizmine katkısının tartışılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Eko-Müze, Safranbolu, Yörükköy, Yazıköy, Bulak Köyü.

Evaluation of the Concept of Ecomuseum within the Context of Tourism Potential: The Cases of Safranbolu, Yörükköy, Bulak and Yazıköy

Abstract

Safranbolu, which is an important tourism destination in Western Black Sea region of Turkey, is an attractive site with its historical values, natural beauties and alternative tourism facilities. Various studies have been conducted on cultural heritage of Safranbolu and its neighboring villages of Yörükköy, Yazıköy and Bulak. Traditional lifestyle in these historical sites, which hold similar characteristics in terms of abstract and concrete cultural heritage, have been followed seasonally due to migration to large cities. Production of traditional handicrafts, food and beverage culture and the unique manners and customs, which have survived until now, have been attractive for the visitors. For example, historical baths in Safranbolu, Yazıköy and Bulak carry the footprints of the abstract and the concrete historical heritage with their architectural characteristics and the manners that continue in these baths. All activities conducted in the region should include the components of the traditional urban fabric and should be presented to the visitors in an interactive way. Besides, material support is required to maintain local development while preserving the ecological balance. The aim of this paper is to present the historical urban

¹ 17-18 Nisan 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen IV. Avrupa Ekoturizm Konferansında sunulan bildiriden genişletilerek üretilmiştir.

*Yazışma adresi. Email: esrabolukbasi@karabuk.edu.tr

fabric as an open-air museum in which the traditional cloths of the local inhabitants and the historical beauties intervene in order to reflect the traditional lifestyle. Besides, we evaluate this proposal for the presentation within the concept of Ecomuseum and discuss its potential for the tourism in the region.

Keywords: Cultural Heritage, Ecomuseum, Safranbolu, Yörükköy, Yazıköy, Bulak.

GİRİŞ

Ekomüze 1970'li yılların başında UNESCO ve ICOM'un katılımlarıyla yapılan toplantılarda Fransız müze bilimciler tarafından ortaya atılan ve geliştirilen yeni müzecilik anlayışı olarak müzecilik literatürü arasında yerini almıştır. 1890 yılında İsveç'te Artur Hazelius'un öncülüğünü yapmış olduğu geleneksel İsveç yaşantısından kesitler veren Skansen Açık Hava Müzesi bu fikrin çıkış noktasını oluşturmakta ancak konu daha farklı ve geniş kuramsal alt yapıya dayandırılmaktadır.

Ekomüze kavramı belli bir bölgede yaşayan toplumla ilişkili olarak bölgenin doğal, tarihi ve kültürel değerlerinin alışlagelmiş müze kavramından farklı olarak ele alınmasıdır. Sınırları belli bir coğrafi alanda o bölgenin doğal yapısı ile uyumlu, yerel kimliğe odaklı, kaybolmaya yüz tutmuş değerleri gün ışığına çıkararak onları tekrar anlamlandırma, koruma ve geleceğe aktarma fikrini benimseyerek sürdürülebilir bir gelişme için bu değerleri toplumun hizmetine sunmayı amaçlayan bir müze çeşidi olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2010:56; Acar, 2016:323). Diğer yandan ekomüze bölgenin gelişimine katkı sağlayan ve ekolojik aktivite olarak yaşayan bir müze olarak tanımlanmakta olup (Ohara, 1998), ayrıca mirasın korunması, yerel halkın bölgede yaşaması ve mimarının doğa ile özdeşleşmesi de eko müze tanımı içinde yer almaktadır (Davis, 2008) Buna göre; Ekomüze, klasik müze anlayışından farklı olarak çalışma konusunu çeşitli obje koleksiyonlarından değil, belirli bir bölgedeki somut ve somut olmayan değerlerin tümünü ele alarak bunların yerel halk tarafından yaşatılmasıyla aynı zamanda aktif koruma sağlayarak sürdürülebilirliği, geleneksel, yerel değerlerin izleyiciyle paylaşılmasıyla ve turizm açısından ele alınmasıyla bölge ekonomisine özellikle de yerel halka katkı sağlamayı amaç edinmiştir. Ekomüze kavramını açıklayan kriterlere baktığımızda yukarıda bahsi geçen noktaların desteklendiği görülmektedir (Doğan, 2010).

YÖNTEM

Safranbolu, Yazıköy, Bulak ve Yörükköy'ün somut ve somut olmayan kültürel mirasa dayalı değerlerini öne çıkartarak bunları sürdürülebilir kılmayı amaçlayan, bu yolla yöre halkına ve bölge kalkınmasına katkı sağlayan ekomüze kavramı içinde değerlendirilmesinin ele alındığı bu çalışmada geçmişten günümüze süregelen yaşama ilişkin kesitler verilerek bu değerler turizm ile ilişkilendirilmiştir.

Bu araştırmada öncelikle belirlenen alanda yerel halk tarafından hala sürdürülen yaşam biçimi üzerinde gözlem ve inceleme yapılmıştır. Buna bağlı olarak tarihsel ve geleneksel yapıların mevcut durumları ve kullanım şekilleri belirlenmiştir. Ayrıca geleneksel yaşamın parçası olan örf ve adetler ile özel günlerin kutlamalarına

(dini bayramlar, kına gecesi, düğün, sünnet vb.) ait bilgi edinilmiştir. Mutfak kültürü ile ilgili olarak özellikle son yıllardaki girişimler incelenmiştir.

Kültürel Miras ve Ekomüze

Batı Karadeniz bölgesinde Karabük ilinin 8 km. kuzey doğusunda yer alan Safranbolu ilçesi, buraya 2 km. mesafede batıdaki Bulak Köyü ile Safranbolu'nun 2 km. doğusunda bulunan Yazıköy ve Kastamonu yolu üzerinde yer alan, Safranbolu'ya 8 km. uzaklıktaki Yörük Köyü birbirine çok yakın olmalarına ve benzer kültürel altyapıyı yansıtmalarına rağmen pek çok açıdan farklılıklar içermektedir. Safranbolu ve Yazıköy'de 1924 yılında mübadele nedeni ile göç eden Rumların yaşadığı bilinmektedir. Safranbolu'da Kıranköy mevkiinde eski Hagios Stephanos günümüzde cami olarak işlevini sürdürmekte olup çevresinde (gayr-i müslim) Rum nüfusa ait diğer yapılar ile evlerden bahsetmek mümkündür. Bu yapılar mübadeleden sonra el değiştirmiş ve çoğu şimdilerde terk edilmiş olsa da kültürel farklılık hissedilmektedir. Yazıköy'de ise eski kilise ve Papaz evi hala ayakta. Kilise, Cami ve Kur'an kursu olarak kullanılmaktadır. Her iki alanda da müslüman ve gayr-i müslim topluluklar bir arada yaşamışlardır. Yörük Köyü ile Bulak Köyü ise Türkmenlerin gelip yerleştiği köylerdir. Bu farklılık gerek yaşama biçiminin etkilediği mimari üzerinde gerekse bölgedeki yaşanmışlığın kültürel zenginliğine işaret etmektedir. Bu dört yerleşim alanını birbirinden farklı düşünmemek gerekir. Bazı ayrılıklar olsa da yaşam tarzına bağlı kültürel pek çok ortak nokta vardır.

Bölgede özellikle kültürel mirasın açığa çıkartılması, korunması ve sürdürülebilir kılınması için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bunlar arasında kültürel mirasın somut ve somut olmayan önemli bir bölümünün belgelenmesi adına yapılan araştırma ve çalışmaları en başta söylemek gerekmektedir.² Birçok yapının restorasyonu gerçekleştirilerek yeniden kimi zaman farklı işlevlerle tekrar kullanılmaya başlanmıştır. Geleneksel yapılarda konaklamak ve tarihi kenti anlamak, öğrenmek isteyenlerce yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir. Safranbolu için "müze kent" tanımlaması ise yoğun geleneksel dokunun korunması nedeniyle yapılmıştır (Fotoğraf 1). Bu anlamda Safranbolu Kent Tarihi Müzesi kent kültürünü yaşatmak ve anlaşılmasını sağlamak için önemli bir adım olmuştur.

Çalışma alanı olarak belirlediğimiz Safranbolu ile buraya bağlı Bulak Köyü, Yazıköy ve Yörük Köyü'nde restorasyonu tamamlandıktan sonra farklı bir işlevle

²Bu çalışmalardan bazıları için Bkz. Günay Reha; *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*, Ankara, YEM Yay. 1999; Ulukavak, Kızıltan, (2007). *Bir Safranbolulunun Penceresinden Safranbolu*, Ankara; Bölükbaşı Ertürk, A. Esra; "Safranbolu Çeşmeleri Üzerine Tipolojik Bir Yaklaşım", *Turkish Studies*, Volume 9/10 Fall 2014, p. 233-251, Ankara; Özköse, Aysun, "Safranbolu'da Kıranköy, Tabakhane, Bulakköyü, Yazıköyü ve Bulak Köyü'nde Kaybolan Mirasımız", *I. Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, 95-109; Gürsel, Servet, "Safranbolu'da Etnik Yapı ve Kültür Değişimleri", *MTRE Bülteni*, 5-6,1976, 11-14; Soykan, Nazlı, - Gür, Durmuş, "Safranbolu Yazıköy Kilise, Mimari,Süsleme, Litürjik Elemanlar", *K.B.U. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı 1*, 2015, sf.103-129. GÜR, Durmuş,-SOYKAN, Nazlı, "Safranbolu, Hagios Stephanos Monastery (Church, Metropolith, Inas School, Iskalion School)", *The Journal of International Social Research*, Volume: 8, Issue: 36, pp.552-584; Hersek, M. Can, *Safranbolu Yörükköyü Geleneksel Yaşam Biçimi ve Evleri*, Ankara, 2000.

kullanılan başta geleneksel konutlar olmak üzere çok sayıda ve çeşitlilikte yapı bulunmaktadır. Bunlardan biri de değirmenlerdir (Fotoğraf 2a-b). Günümüzde değirmenlerin mimari özellikleri ve çalışma prensiplerinin tanıtıldığı, çevresinin geleneksel yemek kültürüyle ilişkilendirildiği düzenlemeler özellikle yerli ve yabancı ziyaretçiler açısından ilgi çekici olmaktadır. Değirmenlerin çevresi rekreasyon alanı olarak değerlendirilmektedir.

Diğer yandan çamaşırlık, samanlık, çeşme vb. gibi köy kültürünün bileşenlerini yöresel mimari açısından tespit etmek mümkündür (Fotoğraf 3a-b-c, 4a-b, 5). Köy yaşantısında ortak kullanıma açık, kimi zaman halk arasında yardımlaşma, dayanışma gerektiren işlerin yapıldığı bu yapılar sosyal bağların kuvvetlenmesine yol açarak günümüz toplumu için ayrıca bir önem kazanmaktadır.

Bahsi geçen yerleşim alanlarında yerel halkın ön ayak olması ve katılımıyla çeşitli geleneklerin yaşatılması ve ziyaretçilerle buluşturulması mümkün olmaktadır³. Bunlardan hamam kültürü tarihi hamamlar sayesinde hala yaşatılmaktadır. Yörede kadınlar topluca Gelin Hamamı'na erkeklerin ise Damat/Güveyi Hamamı'na gitmesi geleneği hamam kültürü içinde yer almaktadır. Yerel halkın yanı sıra yerli ve yabancı ziyaretçiler arasında tarihi bir hamamda yıkanma ayrıca ilgi uyandırmaktadır. Bulak, Yazıköy ve Safranbolu tarihi hamamlarında hamam geleneği günümüzde yaşatılmaktadır (Fotoğraf 6a-b-c).

Bölgeye özgü geleneksel el sanatlarının/zanaatların çeşitliliği de (Acar, 2006) dikkati çekmektedir. Ahşap işçiliği, demircilik, yemenicilik, semercilik, taş işçiliği bunlar arasında sayılabilir. Safranbolu Demirciler Çarşısı'nda geleneğe bağlı üretim devam etmektedir. Diğer yandan yemeni ustası yetişememesine rağmen az sayıdaki usta ile bu zanaat ziyaretçilere yönelik sürdürülmektedir. Ahşap ise bölgenin yerel malzemesi olmasıyla geleneksel yapıların tümünde gerek yapı malzemesi gerekse donatı elemanlarında kullanılmıştır. Özellikle Safranbolu'daki çok sayıdaki tabakhanenin varlığı bu bölgede deri işlenmesine bağlı olarak saraçlığın önemli olduğunu göstermektedir (Fotoğraf 7).

Safranbolu, Yazıköy, Bulakköyü ve Yörökköy'de zengin mutfak kültüründen de bahsetmek mümkündür (Türker, 2003). Bayramlarda özel olarak yapılan keşkek, etli yaprak sarması, baklava, su böreği, zerde bunlardan sadece birkaçıdır. Bölgede kaliteli safran yetiştirilmesine uygun şartlar olduğundan bu bitkinin geçmişten günümüze yetiştirildiği görülmektedir. Safran bitkisi yörede mutfak kültürü içinde özellikle Safranlı Zerde yapımında kullanılır. Çalışma alanı içinde önemli gün ve dini bayramlara göre oluşturulan mönülerin mutfak kültürünün parçası haline geldiği tespit edilmiştir. Bölgede önemli geçim kaynaklarından biri de üzüm yetiştiriciliğine bağlı olarak sirke yapımıdır. Geçmişte Türklerin sirke yaptıkları, Rumların ise şarap yaptığı bilinmektedir (Fotoğraf 8a-b-c-d-e).

³ Bkz. Baykal, A., R., *Safranbolu'da Yörük Köyü ve Düğün Adetleri*, İstanbul, Sema Matbaası, 1995; Tunçözgür, Ü., *Dünü ve Bugünü İle Safranbolu*, Ankara, Meteksan, 1999; Acar, M., *Karabük Safranbolu Folkloru*, Karabük Valiliği Yayınları, Ankara, Acar Matbaası, 2011.

Diğer yandan mevsimlik hazırlıklar sırasında yapılan pek çok özel yiyecek ile bölgede yetiştirilen başta «cavuş üzümü» olmak üzere hazırlanan pekmez ve diğer meyvelerden yapılan reçel ve şıralar bulunmaktadır. Bulak Köyü'nde günümüzde bağıcılığın bir parçası olan bağ evlerine hala rastlanmaktadır (Fotoğraf 9). Ayrıca bölgede helva ve şekerleme imalatı ile lokum yapımının ise geleneksel tatlardan en sürdürülebilir özellikte olduğu söylenmelidir.

SONUÇ

Safranbolu, Yazıköy, Bulakköyü ve Yörökköy'de eko müze oluşumuna katkı sağlamak için yapılan bu araştırmada bölgenin açık hava müzesi altlığı oluşturabilecek kaynaklara sahip olduğu ve gerek tarihi gerekse kültürel ve doğal kaynaklara ilişkin koruma bilincinin olduğu gözlenmiştir. Ekomüzeler bölgesel özelliklerden beslendiklerinden farklılıklar gösterebilirler. Bu noktada Türkiye'nin ilk ekomüzesi olarak değerlendirilen Bolu Mudurnu Hüsamettindere Köyü'nden bahsetmek gerekmektedir. Köyde bulunan geleneksel konutların özgünlüğü korunarak restore edilmiş ve geleneksel köy yaşamını devam ettirmeyi amaçlayan bir yaklaşımla Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Derneği'nin desteği ile hayata geçirilmiştir. Bölgesel farklılığa verilebilecek bir diğer ekomüze örneği ise Kars'a 45 kilometre uzaklıktaki Boğatepe (Zavot) Köyü'dür. Bölgesel olarak süt ve süt ürünlerinin yoğunluk kazandığı köyde geçmişte üretilen çeşitlilikte peynirlerin unutulmaması için peynir üretimine geleneksel olarak devam edilmekle birlikte peynirin bir kültür olduğu vurgulanarak peynirin bölgedeki tarihi, peynir yapımında kullanılan geleneksel araçlar, yapılışına ait detaylar ele alınmıştır.

Çalışma kapsamında elde ettiğimiz veriler doğrultusunda Safranbolu, Yazıköy, Bulak ve Yörökköy'ün sahip olduğu yöresel değerlerle geçmişe dönük hafızayı canlandırmayı başardığı ancak ekomüze sistematizasyonu geliştiremediği gözlenmiştir. Sadece geleneksel yapıların restorasyonu ve bunların turizm amaçlı kullanımıyla yemek kültürünü buluşturan model ekomüze kavramı içinde kısıtlı kalmaktadır. Ekomüzenin doğal çevreyle birlikte kültürel ve tarihsel değerleri içine alan geçmişe dönük bir hafıza yaratmasının yanı sıra yöre halkının kalkınmasına katkı sağlaması ve doğal kaynakların bilinçli kullanımı ile ekosisteme zarar vermeyecek bir model oluşturması, bunun ise sürdürülebilir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Bu noktada yapılacak disiplinler arası çalışmalar ise hayati önem taşımaktadır.

Diğer yandan Safranbolu Kent Tarihi Müzesi'nin kent hafızası için önemli olduğu belirtilmelidir. 2000'li yılların başından itibaren düzenlenen Altın Safran Belgesel Film Festivali de korumacılık temasıyla kentin değerlerini öne çıkartmaktadır. Son yıllarda köylerde koruma ve geliştirme amacıyla kurulmuş dernek ve vakıflara bağlı olarak geleneksel kültürün bileşenlerinin korunması yoluna gidilmektedir. Turizm potansiyeli açısından çok güçlü kaynaklara, tarihi kültürel değerlere ve doğal oluşumlara sahip bölgenin ekomüze açısından değerlendirilmesinde yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve halkın desteği ile disiplinler arası iş birliğinin sağlanması sonucu Safranbolu, Yazıköy, Bulak ve Yörökköy'ün kendi ekomüze sistematizasyonu

oluşturabileceği ve tarihi, kültürel, doğal değerlerini koruyarak sürdürülebilir kılacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdülkadiroğlu, A. ve Ayan, Ö. Ü. (1998). *Safranbolu Vakfiyeleri*, Ankara: Safranbolu Kültür ve Turizm Vakfı Yayını.
- Acar, M. (2006). *Geçmişten Günümüze Ekonomik ve Ticari Hayata Bakış Safranbolu El Sanatları*, İstanbul.
- Acar, Y. (2016). Aksaray İli Güzelyurt İlçesi (Gelveri) Potansiyelinin Ekomüzececilik Kapsamında Swot Analizi İle Değerlendirilmesi; *ÇATALHÖYÜK Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1: 321-330.
- Bölükbaşı Ertürk, A. E. (2014), Safranbolu Çeşmeleri Üzerine Tipolojik Bir Yaklaşım; *Turkish Studies*, 9/10, 233-251.
- Davis, P. (2008), *New Museologies And Ecomuseum*, B. Graham, P. Howard, (ed.), *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, 397-414.
- Doğan, M. (2010). Ekomüze Odaklı Sürdürülebilir Destinasyon ve Gökçeada Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ohara, K. (1998). The Image of Ecomuseum in Japon: (Yokohama National University) Pacific Friends, *JİGATO-SHA*, 25 (12): 26-27.
- Tuna, A. ve Erdoğan, E. (2013). Ekolojik Kültürel Turizm Aracı Eko Müzelerin Kültürel Peyzaj Açısından İrdelenmesi, *Ormancılık Dergisi*, 9: 23-37
- Türker, N. (2003). Safranbolu'da Yemek Kültürü, I. Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 281-88.
- Türker N. ve Çetinkaya A. (2009). *Batı Karadeniz Bölümü Eko Turizm Potansiyeli*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ulukavak, K. (2007). *Bir Safranbolulunun Penceresinden Safranbolu*, Ankara.

EKLER

Fotoğraf 1. Safranbolu Anıt Yapılar (Hükümet Konağı, Saat Kulesi, Cami, Cinci Han ve Geleneksel Konutlar)

Fotoğraf 2a. Yazıköy Değirmeni

Fotoğraf 2b. Yazıköy Değirmeni

Fotoğraf 3a. Yörökköy Çamaşılık

Fotoğraf 3b. Yörökköy Çamaşılık

Fotoğraf 3c. Yazıköy Çamaşırılık

Fotoğraf 4a. Bulak Köyü Samanlık

Fotoğraf 4b. Yazıköyü Samanlık

Fotoğraf 5. Yörökköy Meydan Çeşmesi

Fotoğraf 6a. Safranbolu Tarihi Cinci Hamamı

Fotoğraf 6b. Tarihi Bulak Köyü Hamamı

Fotoğraf 6c. Tarihi Bulak Köyü Hamamı

Fotoğraf 7. Kapı Halkası ve Kilitler (Maden-Demir-İşçiliği (Yörük Köyü)

Fotoğraf 8a. Tırtlı Baklava

Fotoğraf 8b. Baklava

(Kocakarı Gerdanı) Bulak Köyü

Fotoğraf 8c. Bulak Köyü Kuru

Fotoğraf 8d. Pekmez

Fotoğraf 8e. Yayım

Fotoğraf 9. Bağ Evi. Bulak Köyü